

Харьковченко Євген Анатолійович,

доктор філософських наук, професор,

завідувач кафедри релігієзнавства

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

orcid.org/0000-0002-8241-1625

sacerdos@ukr.net

Пілецький Євген Анатолійович,

кандидат філософських наук,

доцент кафедри релігієзнавства

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

orcid.org/0000-0002-8820-757X

e.piletsky@protonmail.com

Скоклюк Юрій Олександрович,

аспірант кафедри релігієзнавства

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

orcid.org/0009-0008-7589-6944

ykoklyuk@yahoo.com

РЕЛІГІЙНА ВІРА ЯК ЧИННИК РЕЛІГІЙНОЇ БЕЗПЕКИ/НЕБЕЗПЕКИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

У статті проаналізовано значення релігійної віри в контексті проблеми релігійної безпеки в Україні під час широкомасштабного вторгнення. Розглянуто деякі аспекти таких ідеологій та концепцій, як «руссій мір», «свята Русь» та «триєдиний народ». Уточнено, що ідеологія «руського міра» пов'язана з проблемою «політичних ортодоксій», які характеризуються поєднанням релігійного та політичного чинників. Вона поєднує різні періоди російської історії та використовується для консолідації російського суспільства. Обґрунтовано, що ідеології «руського міра», «святої Русі» та «триєдиного народу» застосовуються задля виправдання повномасштабного вторгнення в Україну. На думку авторів, за рахунок сакралізації політичних прагнень та ідеологічних маніпуляцій смерть російських солдат у війні набуває в очах прихильників концепції «святої Русі» ознак мученицького подвигу. При цьому шлях України до об'єднаної Європи сприймається як великий «гріх» та зрада ідеалу «святої Русі». Таким чином, виправдовується вторгнення на територію суверенної держави. Усі противники «руського міра» отримують тавро «безбожників» та піддаються утискам. Про це свідчать дані досліджень, що проводяться на окупованих територіях України. Автори вважають, що Україна як частина об'єднаної Європи підважує концепцію «триєдиного народу» та доводить неповноцінність концепції «святої Русі». У дослідженні обґрунтовується важливість підтримки релігійної безпеки в Україні та боротьби зі спробами дестабілізації держави. Зазначено, що, урахувавши велику кількість українських громадян, які вважають себе православними християнами, на релігієзнавчу наукову спільноту та православні інституції покладена велика місія з недопущення розповсюдження деструктивних наративів, що спекулюють на релігійній вірі українців. Причому держава може застосовувати законні обмеження щодо тих представників релігійних організацій, які розповсюджують деструктивні ідеології на території України. При цьому важливо гарантувати принцип свободи віросповідання, оскільки це є ознакою демократичного суспільства та вимогою міжнародної спільноти.

Ключові слова: релігійна віра, релігійна безпека, русскій мір, свята Русь, триєдиний народ, православ'я, Україна.

Kharkovshchenko Yevhen,
*Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Head of the Department of Religious Studies
of Taras Shevchenko National University of Kyiv
orcid.org/0000-0002-8241-1625
sacerdos@ukr.net*

Piletsky Eugene,
*Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor at the Department of Religious Studies
of Taras Shevchenko National University of Kyiv
orcid.org/0000-0002-8820-757X
e.piletsky@protonmail.com*

Skokliuk Iurii,
*Postgraduate Student at the Department of Religious Studies
of Taras Shevchenko National University of Kyiv
orcid.org/0009-0008-7589-6944
yskoklyuk@yahoo.com*

RELIGIOUS FAITH AS A FACTOR OF RELIGIOUS SECURITY/INSECURITY IN THE CONTEXT OF THE RUSSO-UKRAINIAN WAR

The article analyzes the significance of religious faith in the context of the issue of religious security in Ukraine during the full-scale invasion. The authors examined certain aspects of ideologies and concepts such as «Russkiy Mir» (Russian World), «Holy Rus'», and «the triune people.» It is specified that the ideology of «Russkiy Mir» is associated with the problem of «political orthodoxies,» characterized by the merging of the religious and political spheres. This ideology combines various periods of Russian history and is used to consolidate Russian society. It is argued that the ideologies of «Russkiy Mir,» «Holy Rus',» and «the triune people» are employed to justify the full-scale invasion of Ukraine. According to the authors, through the sacralization of political ambitions and ideological manipulations, the death of Russian soldiers in the war is seen as a martyr's feat by the supporters of the «Holy Rus'» concept. At the same time, Ukraine's path towards a united Europe is perceived as a great «sin» and a betrayal of the «Holy Rus'» ideal, thus justifying the invasion of the sovereign state's territory. All opponents of «Russkiy Mir» are branded as «godless» and subjected to repression. This is evidenced by research data collected in the occupied territories of Ukraine. The authors believe that Ukraine, as part of a united Europe, undermines the concept of «the triune people» and proves the inadequacy of the «Holy Rus'» concept.

The study substantiates the importance of maintaining religious security in Ukraine and combating attempts to destabilize the state. It is noted that, given the large number of Ukrainian citizens who consider themselves Orthodox Christians, a significant mission is placed on the scientific religious studies community and Orthodox institutions to prevent the spread of harmful narratives that exploit the religious faith of Ukrainians. The state may impose legal restrictions on those representatives of religious organizations who spread destructive ideologies on the territory of Ukraine. At the same time, it is important to guarantee the principle of freedom of religion, as this is a hallmark of a democratic society and a requirement of the international community.

Key words: religious faith, religious security, Russian world, holy Rus, triune people, Orthodoxy, Ukraine.

Актуальність теми дослідження. В умовах невизначеності майбутнього громадяни України намагаються все більше звертатися в молитві до Бога, шукаючи вічну опору у мінливому світі. Згідно із соціологічними дослідженнями, від початку війни віра в Бога зростає у 29% українців, а 32,3% громадян намагаються покладатися на Бога і довіряти Йому (Щоткіна,

2023). Релігійна віра дійсно має терапевтичну функцію. Вона допомагає знаходити підтримку та мотивувати рухатися до мети навіть у часи найбільших випробувань.

Навіть у мирні часи у спробах передбачити майбутні виклики люди шукають відповіді у духовних авторитетів, які далеко не завжди керуються нормами доброчесності та моралі.

Як зазначає О. Предко, віра, яка знаходиться під впливом таких авторитетів, може нести серйозну небезпеку. Вона спонукає носія віри сприймати інформацію, що йде від духовного авторитету без будь-якого критичного оцінювання (Предко, 2017, с. 46). У часи випробувань релігійна віра може не тільки підтримувати українських громадян, а й стати інструментом дестабілізації, яким буде послуговуватися ворожа пропаганда. Таким чином, сьогодні особливої актуальності набуває проблема релігійної безпеки.

Аналіз досліджень. Сьогодні значна частина науковців звертається до аналізу проблеми релігійної безпеки в Україні. Серед них: А. Колодний, О. Саган, Л. Филипович, Є. Харьковщенко, О. Предко, В. Туренко, В. Єленський, П. Павленко, І. Козловський, О. Бучма та ін. У їхніх роботах розглядаються проблеми міжконфесійних відносин в Україні, проблеми конфесійної ідентичності, проблеми релігійної свободи та особливості впливу православ'я на національну безпеку. Не залишилася поза увагою також проблема релігійної безпеки, зокрема під час пандемії. Сьогодні в науковому середовищі також активно обговорюються проблеми «руського міра», «святої Русі», «триєдиного народу». Серед науковців, які натепер їх активно досліджують, можна виділити: Х. Казанову, К. Говоруна, В. Гуржи, Г. Коваленко, с. Вассу (Ларіну), В. Єленського, О. Панича, А. Бабинського, М. Мариновича, В. Турчиновського, В. Карпова, О. Коваленко, М. Черенкова, О. Волкову та ін.

Метою статті є аналіз значення релігійної віри в контексті проблеми релігійної безпеки в Україні під час російського широкомасштабного вторгнення, коли одними з основних виступають ідеологія «руського міра», концепції «святої Русі» та «триєдиного народу».

Виклад матеріалу дослідження. Ідеології «руського міру» та «святої Русі» сьогодні представляють серйозну небезпеку. Обидві вони заперечують право на існування незалежної Української держави. Для них Україна виявляється лише додатком більшої, освяченої Богом політичної конструкції. Зі згаданими вище ідеями також пов'язана відверто єретична концепція «триєдиного руського народу», який складається з трьох братніх народів: українців, росіян та білорусів. У цьому разі залучається

тринітарна теологія та проводяться паралелі з Богом-Трійцею. Прихильники такої концепції вірять, що як неможливо розділити Отця, Сина та Святого Духа, так неможливо розділити й три народи: українців, росіян та білорусів. Доля цих народів – бути поєднаними в межах однієї держави. Усі, хто намагаються їх розділити, наносять собі велику духовну шкоду, йдуть проти Бога та неодмінно будуть за це покарані.

Розповсюдження ідеології «руського міра» пов'язано з проблемою «політичних ортодоксій», яку сьогодні активно аналізують релігієзнавці та теологи. Як зазначає відомий сучасний український теолог К. Говорун, така ортодоксія характеризується злиттям релігійного та політичного (Говорун, 2019, с. 16). За своєю суттю «політичні ортодоксії» є ідеологіями, що маскуються під богослов'я. На думку теолога, якщо ідеології ведуть людські маси до соціальних та політичних цілей, то «політичні ортодоксії» починають нав'язувати релігійні правила політичними засобами та сакралізувати абсолютно секулярні речі. Сучасний православний теолог А. Папаніколау зазначає, що РПЦ активно виступає за те, щоб православ'я зайняло особливе положення в російській культурі, аргументуючи це російською історією. Російська історія та культура виправдовують особливий статус РПЦ, який вона інтерпретує як право російського народу на захист від впливів із боку інших народів. Така концепція прав підтримує законодавство, яке спрямоване проти будь-якого релігійного руху, котрий потенційно може зменшити вплив православ'я всередині російської культури (Papanikolaou, 2012, pp. 90–95).

Намагаючись відділити божественне від людського у священному, Р. Отто писав, що священне, крім морального значення, несе в собі щось, що це традиційне значення багатого його перевершує (Otto, 1924, pp. 5–6). Маючи справу зі священним, людина також має справу з чимось невловимим та божественним. Священне є тим, що релігійно санкціоноване. Невирішена проблема поєднання релігійного і політичного феноменів призводить до цілком конкретних наслідків. У цьому разі політичні прагнення починають диктувати свою волю православним інституціям. Як наслідок, виникає надто велика спокуса підмінити

християнські ідеали маніпулятивними гаслами, що покликані нав'язати вірянам волю політичних лідерів.

Конструкт «русского міра» за своєю суттю є еkleктичним. Ця ідеологія поєднує імперський період Росії, радянські часи, постаті царів та періоду генеральних секретарів ЦК КПСС. На перший погляд, конструкція з такими поєднаннями видається нежиттєздатною. Але звернемо увагу на те, що центральне місце в ідеології посідає скоріше не конкретна політична система. Результуючу конструкцію скріплює ідея особливої цивілізації та ідея великої держави, що несе велику цивілізаційну місію. Ця держава могла би бути православною чи соціалістичною. У ній могли б змушувати відвідувати богослужіння або зібрання партії. Причому питання, у якому форматі ця держава б існувала на окремих історичних етапах, – питання другорядне. Найважливішим є те, що ця держава існує та здійснює божественну місію – підкорює світ особливій руській цивілізації, яку вона презентує. При цьому руська цивілізація, за переконанням прихильників «русского міра», сьогодні несе у сучасний світ божу правду та християнські цінності.

Прихильники цієї ідеології віряють у те, що ледве не найстрашнішим «гріхом» є прагнення відмежуватися від «русского міра», що загрожує його руйнації зсередини. Європейський вибір України видався їм саме такою спробою. Через ворожу риторику до європейських країн як непримиренних ворогів «русского міра» рух України до ЄС та НАТО видається його адептам нечуваною зрадою. Україна як самодостатня незалежна держава не просто послаблює ідею «русского міра», а й наглядно демонструє її повну неповноцінність. Ідея триєдності руського народу просто втрачає свій сенс без свого основного складника – українців. Це ж стосується і «святої Русі», невід'ємною складовою частиною якої має бути Україна.

Узагалі, як зазначає А. Бабинський, концепція «святої Русі» має неабиякий вплив на психіку. Її можна уявити як «мерехтливий гобелен, зітканий із ниток древньої слави та відчуття образи, що шепоче обітницю майбутнього нації з унікальним призначенням» (Babynskiy, 2024, с. 82). Він паразитує на почутті неповноцінності та глибокої образи, бажанні помсти та прагненні заявити про себе на весь світ. Тому

він перетворюється на потужний засіб консолідації суспільства заради досягнення політичних задач. Як зазначалося вище, концепція «святої Русі» неявно поєднує у собі дві волі: політичну та релігійну. Заклик до захисту того, що названо «святим», традиційно приймається адептами без належного рівня критичного аналізу. «Свята Русь», на думку прихильників цієї концепції, має охоплювати терени низки незалежних держав, серед яких чи не найважливішою є Україна зі столицею у Києві. Через це заклики ставати на захист Русі сьогодні є потужним інструментом маніпуляції. Він фактично перетворюється на заклики до агресивних дій, оскільки для такого захисту необхідне грубе втручання у внутрішні справи окремої суверенної держави, реальні та міжнародно визнані кордони якої повністю або частково співпадають з абстрактними кордонами «святої Русі».

На думку М. Еліаде, сакральне завжди маніфестує себе як реальність, яка відмінна від оточуючої природної реальності (Eliade, 1987, pp. 10–11). Людська свідомість сприймає сакральне, як щось неземне, але часто й як щось, що є на порядок вищим. Часто поряд з святими земні потреби починають набувати другорядного значення порівняно з тим, що починається у вічності. Соціальні та економічні проблеми можуть проголошуватися незначними та неважливими порівняно з тим, що причетне до божественної місії. Страждання заради вищого блага, яким стає політична доцільність, стають стражданнями заради вищого добра та починають уподібнюватися до аскетичних вправ. Згода пожити злидним життям заради відродження «святої Русі» перетворюється на саможертвований духовний подвиг.

Як зазначав П. Тіллїх, святе має право судити реальність. Воно не може бути пізнане, якщо ігнорується його сила визначати те, якими ми маємо бути (Tillich, 1958, p. 56). Бог є граничним людським інтересом, і священне виступає його виявом. Святе є вимогливим. Щоб бути достойним його сприймати, треба відповідати низці критеріїв. Сьогодні у випадку зі «святою Руссю» одним із таких критеріїв є покора волі політичних лідерів. Протести та революції можуть нанести реальну шкоду державі, тоді як політичний лідер є її найпершим хранителем. Саме він розвиває державу та веде її до слави та домінування

у світі. Протистояння лідеру може призвести до найстрашнішого – знищення держави, унеможливлення відновлення божественної справедливості та зупинку процесу перетворення держави на світового гегемона.

Сьогодні зазначені вище ідеології передусім уражають окуповані території України. «Руський мір» може лише вимагати підкорення та не терпить проявів людської свободи. Сакралізація політичних ідеалів переводить усіх із ними незгодних у категорію противників священного. Такі противники отримують тавро «безбожників», які в очах фанатичних адептів «русского міра» втрачають людське достоїнство. Реалії війни спонукають до насилля. Бойові дії супроводжується злочинами проти мирного населення та злочинами проти військовополонених. Погіршує ситуацію те, що військовополонені та цивільні ще й тавруються як противники Бога. Через це нелюдські злочини проти них не просто перестають уважатися злочинами, а й можуть заохочуватися та вважатися проявами боротьби за вищу справедливість.

Це підтверджують і дослідження, що проводилися в Україні після російського широкомасштабного вторгнення. Так, у доповіді «Вплив російського вторгнення на релігійні громади в Україні» від Інституту релігійної свободи зазначається, що станом на 1 грудня 2023 р. з початку повномасштабного вторгнення від обстрілів та пограбування постраждало щонайменше 630 релігійних споруд різних конфесій. У документі сказано, що «збройна агресія Росії проти України містить ознаки геноциду», оскільки у діях російських військових проявляється намір «знищити Український народ як носія державного суверенітету, націю та етнічну групу» (Васін, 2024, с. 6). Приводяться і свідчення очевидців. Так, за словами о. Василя Сирозуба, який біля 70 діб перебував у полоні, йому постійно докоряли за те, що він – капелан іншої конфесії (Васін, 2024, с. 14). Пресвітер Церкви євангельських християн «Благодать» Михайло Брицин пригадує, що окупаційні війська звинувачували його у шпигунстві та заявляли, що скоро вони «наведуть порядок» і зроблять в Україні та Росії лише одну церкву (Васін, 2024, с. 15–16).

Як писали Г. Губерт та М. Мосс, сакральне передбачає жертвний обмін. У випадку з жертвоприношенням суб'єкт, що приносить жертву,

напрямую комунікує з божественним (Hubert & Mauss, 1964, pp. 10–11). Смерть воїна у битві за божественні цінності отримує ознаки такого жертвоприношення. Сакралізація держави легітимізує смерть як жертву заради вищого ідеалу. Сакралізація неіснуючих сьогодні утворень, таких як «свята Русь», що включають у себе території держав сучасних та міжнародно визнаних, відкриває шлях до виправдання агресивної війни проти цих держав. Така війна сприймається не лише як боротьба за відновлення історичної справедливості, а й як боротьба за вищі божественні цінності. Смерть за божественні цінності є жертвою, яка здатна подарувати спасіння душі.

При цьому такий погляд на агресивну війну не притаманний християнству. Як зазначають науковці, у християнстві завжди було досить обережне ставлення до війни, оскільки під час неї люди проходять через великі страждання (Кіру & Продрому, 2024, с. 227). Війна завжди вважалася злом, участь у якому може бути виправдана лише тоді, коли не залишається іншого способу стримати ще більше зло. Воїнам доводиться забирати життя супротивника, через що вони часто зазнають душевних травм і потребують реабілітації. Ще Василій Великий писав про те, що хоча вбивство на війні і не прирівнюється до вбивства звичайного, але все одно потребує очищення (Basil, 1962, pp. 43–45). Сьогодні всі добре розуміють, що реальність життя робить війну таким злом, якого практично неможливо уникнути. Якщо б християни не вступали до лав війська у країнах, більша частина населення яких сповідує християнство, то ці країни виявилися б абсолютно беззахисними перед лицем загарбників. Через це православним вірянам доводиться ставати до зброї заради захисту своєї країни і вдаватися до збройного спротиву як останнього засобу стримати ще більше зло. Такі війни прийнято вважати справедливими (Кіру & Продрому, 2024, с. 232), а участь у них – допустимою.

На противагу сьогодні з боку агресора ми можемо бачити риторику, яка не просто виправдовує теперішню війну, а й трактує деякі інші періоди кровопролитних війн як освячені періоди історії. Не полишаються також спроби нав'язати бачення світових політичних процесів крізь призму війни. Як зазначає К. Говорун, ідеологія «русского міра» претендує на те, щоб

«захищати російську цивілізацію проти буцімто агресії з боку Заходу» (Говорун, 2019, с. 130). Неорадянська імперія, яку асоціюють зі «святою Руссю», потребує війни задля свого відродження. Участь і смерть у такій війні як найбільша жертва людини заради божественного вважаються великим благом та порівнюються з мучеництвом, що гарантує спасіння душі. Наприклад, період участі СРСР у Другій світовій війні виявляється настільки цінним, що його символіка починає набувати релігійного значення. Про це хоча б свідчить побудова головного храму ЗС РФ, архітектура та внутрішнє оздоблення якого наскрізь просякнуті військовим символізмом.

Отже, релігійна віра стає потужною зброєю в руках агресора. Сьогодні в Україні за допомогою неї ворог намагається впливати на суспільство, спонукати заподіювати шкоду державі та вносити розбрат у міжконфесійні відносини. Ми бачимо багаточисельні спроби поширити ідеї «руського міра» серед православних вірян України та змусити їх працювати на ворога. Через свій канонічний зв'язок із РПЦ УПЦ сьогодні є найбільш уразливою до ворожих впливів. Зокрема, фіксуються випадки порушення законодавства щодо громадянства, випадки співпраці з окупантами та розповсюдження пропаганди серед кліру та вірян УПЦ (Колодний & Филипович, 2023, с. 118–119) (Predko & Maksymenko, 2023, pp. 28–29). На цьому тлі вселяють надію слова очільника УПЦ, митрополита Онуфрія (Березовського), що УПЦ не буде «російський світ», а також заяви інформаційного відділу УПЦ, що «Українська Православна Церква не підтримує та відмежовується від ідеології «руського міра» (УПЦ, 2024). Це дуже важливо, оскільки лише свідомі позиція та активна протидія агресивній пропаганді допоможуть запобігти забрудненню віри такими сумнівними ідеями, як ідеї «руського міра» та «святої Русі» з «триєдиним народом».

Незважаючи на це, повна заборона будь-яких релігійних організацій, окремі представники яких були звинувачені в розповсюдженні деструктивної пропаганди, не видається найкращим виходом у цих українських складних обставинах, у яких сьогодні опинилася Україна. Як зазначає Л. Филипович, міжнародні стандарти забороняють обмежувати сповідання релігії та законні прояви релігійних переконань. Разом

із тим висловлювання деяких представників релігійних організацій можуть нести цілком реальну загрозу національній безпеці. Через це окремі держави – члени ОБСЄ такі висловлювання криміналізують або вводять щодо них цензуру. Законні обмеження застосовуються щодо проявів дискримінації, підбурювання до ворожнечі та насильства (Филипович, 2020, сс. 79–80). Це необхідна практика, оскільки демократичне суспільство повинно мати змогу функціонувати в умовах плюралізму думок і не терпить дискримінації та ворожнечі.

Свобода віросповідання не означає примирення з відверто ворожою пропагандою та толерування порушень закону. Міжрелігійний діалог виявляється неможливим в умовах, коли лунає відверто ворожа риторика, що призводить до деструктивних наслідків. Україна як держава, громадянами якої є представники самих різних релігій, досягне піку свого розвитку, лише продукуючи атмосферу міжрелігійної толерантності та взаємопорозуміння. Як зазначають А. Колодний та Л. Филипович, наша держава, здійснюючи заходи у сфері безпеки, намагається слідувати рекомендаціям та вимогам ОБСЄ та підтримувати належний рівень релігійної свободи (Колодний & Филипович, 2023, с. 123). Це важливо, оскільки партнери України, зокрема США, відносяться до свободи віросповідання, як до одного з важливих елементів демократичного суспільства. Згідно з вимогами ОБСЄ, питання у сфері безпеки вирішуються за допомогою застосування конкретних положень законодавства. Сьогодні в Україні представники релігійних організацій притягуються до відповідальності не за їх конфесійну приналежність, а за порушення законів. Релігійні організації, своєю чергою, навіть у часи війни мають необхідний рівень свободи, щоб здійснювати свою діяльність.

Зауважимо, що православні церкви об'єктивно зацікавлені у міжконфесійному діалозі та плюралізмі, що історично притаманний Україні. Альтернативою може стати диктат ідеології та санкціоновані владою агресора утиски. Згідно із заявою Синоду ПЦУ, сьогодні на окупованих територіях України ми спостерігаємо систематичні порушення права на свободу віросповідання. Є численні випадки переслідування та терору по відношенню до священнослужителів та парафіян ПЦУ (ПЦУ,

2024). Це породжує реальні побоювання, що у разі окупації інших територій України ПЦУ постане перед загрозою зникнення. Окрім цього, є також реальні підстави вважати, що серйозно постраждає й УПЦ. Ми бачимо, що на окупованих територіях РПЦ переводить у своє безпосереднє підпорядкування парафії УПЦ, незважаючи на самокерований статус останньої. Окупація України загрожує УПЦ втратою її статусу. Самокерований осередок, який хоча б потенційно може стати на заваді провадженню політики РПЦ, є небезпечним та небажаним.

На щастя, православні церкви України розуміють рівень загрози, який сьогодні постав. Ми можемо спостерігати єдину думку серед них щодо необхідності підтримки України. Як зазначає В. Туренко, як УПЦ, так і ПЦУ докладають значних зусиль для забезпечення військових та цивільних (Turenko, 2022, p. 14). Як Єпіфаній (Думенко) (Думенко, 2022), так і Онуфрій (Березовський) (УОС, 2022) робили недвозначні заяви, що чітко окреслюють їхню позицію щодо війни. Це вкрай важливо, оскільки, згідно із соціологічними дослідженнями за 2022 р., близько 70% українців вважають себе православними (KIIS, 2022). Таким чином, віра українців допомагає об'єднуватися та разом боротися за настання справедливого миру у нашій країні.

Висновки. Отже, сьогодні агресор використовує релігійну віру як інструмент маніпуляції власним та українським суспільством, використовуючи ідеології та концепції «русского міра»,

«святої Русі» та «триєдиного народу». Вони служать інструментами, що активно використовуються задля досягнення політичних цілей. Вони мобілізують суспільство, спонукають його брати участь в агресивній війні та не зважати на втрати людських життів. Ці ідеології не терплять альтернативних точок зору та маркують усіх незгодних як «безбожників», противників справедливості та зрадників російської цивілізації. Карою за альтернативні погляди можуть бути утиски, тортури та смерть. Україні відмовляється у праві існувати як суверенна держава – частина європейської сім'ї. Її роль є цілком визначеною – це частина російської цивілізації, покірний придаток «святої Русі», долю якого визначає очільник РФ. Такі нарративи силою нав'язуються населенню на окупованих територіях, а також розповсюджуються як пропаганда на інших теренах України.

Сьогодні релігійна безпека в Україні означає протидію розповсюдженню ідеологій «русского міра», «святої Русі» та «триєдиного народу». Інколи задля цього необхідно притягувати до відповідальності деяких представників релігійних організації України, котрі займаються розповсюдженням пропаганди. При цьому важливо забезпечувати свободу віросповідання та гарантувати, щоб права обмежувалися не за релігійні переконання, а за порушення українських законів. Безумовно, треба також шукати шляхи порозуміння всередині України заради нашої подальшої консолідації перед лицем ворога.

Список використаних джерел:

1. Babynskiy, A. (2024). Resentment, Ideology And Myth: How “Holy Rus” Haunts The Russian Soul. у *The Churches and the War: Religion, Religious Diplomacy, and Russia’s aggression against Ukraine*. Lviv: Ukrainian Catholic University Press. P. 58–83.
2. Basil of Caesarea. (1962). *The Letters* (Vol. 3). (R. J. Deferrari, Trans.) Harvard University Press.
3. Eliade, M. (1987). *The Sacred and The Profane: The Nature of Religion*. 256 p.
4. Hubert, H., & Mauss, M. (1964). *Sacrifice Its Nature And Function*. The University of Chicago Press. 176 p.
5. KIIS. (20 July 2022). Dynamics of religious self-identification of the population of Ukraine: results of a telephone survey conducted on July 6–20, 2022. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=1129&page=1>
6. Otto, R. (1924). *The Idea of the Holy*. (J. W. Harvey, Trans.) England: Humphrey Milford, Oxford University Press. 228 p.
7. Papanikolaou, A. (2012). *The Mystical as Political: Democracy and Non-Radical Orthodoxy*. University of Notre Dame Press. 238 p.
8. Predko, O., & Maksymenko, I. (2023). Orthodoxy in the Face of Contemporary Challenges: The Ukrainian Context. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, 43(8), P. 19–33.
9. Tillich, P. (1958). *Dynamics of Faith*. New York: Harper & Brothers. 147 p.
10. Turenko, V. (2022). Social Mission of Orthodox Churches in the Conditions of 2022 Russian Invasion of Ukraine. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, 43(2), P. 1–16. doi:<https://doi.org/10.55221/2693-2148.2405>

-
11. UOC, (27.02.2022). Appeal of His Beatitude Metropolitan of Kyiv and All Ukraine Onufriy to the faithful and the citizens of Ukraine. URL: <https://news.church.ua/2022/02/27/appeal-beatitude-metropolitan-kyiv-ukraine-onufriy-faithful-citizens-ukraine/?lang=en#2023-07-03>
 12. Васін, М. (2024). Вплив російського вторгнення на релігійні громади в Україні. Інститут релігійної свободи. Київ: Вид. Пугач О.В. 28 с.
 13. Говорун, К. (2019). Політичне православ'я: доктрина, що розділяє Церкву. Київ: Дух і Літера. 152 с.
 14. Думенко, Е. (24.01.2022 р.). Звернення Митрополита Київського і всієї України Епіфанія до українського народу. URL: <https://www.pomisna.info/uk/vsi-novyny/zvernennya-mytropolita-kyivskogo-i-vsiyeyi-ukrayiny-erifaniya-do-ukrayinskogo-narodu/>
 15. Кіру, А., Продрому, Е. (2024). Дебати про справедливу війну, священну війну та мир. у Православні погляди на війну. Київ: Дух і Літера. С. 222–255
 16. Колодний, А., Филипович, Л. (2023). Свобода релігії в Україні: виклики в часи російсько-української війни. Філософська думка (1). С. 111–130.
 17. Предко, О. (2017). Феномен релігійної віри: сенсожиттєвий вимір. *Наукові праці. Філософія*. С. 44–48.
 18. ПЦУ (07.03.2024). Заява Священного Синоду Православної Церкви України щодо захисту релігійної свободи та протидії використанню релігійних інституцій російською державою-агресором. URL: <https://www.pomisna.info/uk/vsi-novyny/zayava-svyashennogo-synodu-pravoslavnoyi-tserkvy-ukrayiny-shhodo-zahystu-religijnoyi-svobody-ta-protydiyi-vykorystannyu-religijnyh-instytutsij-rosijskoju-derzhavoyu-agresorom/>
 19. УПЦ (28.03.2024). Заклики до знищення України та виправдання військової агресії неспівставні з євангельським вченням. URL: <https://news.church.ua/2024/03/28/zakliki-znishhennya-ukrajini-ta-vipravdannya-vijskovoji-agresiji-nespivstavni-z-jevangelskim-vchennyam-zayava-vzcz-upc/#2024-05-11>
 20. Филипович, Л. (2020). Питання і рекомендації, що стосуються свободи релігії або переконань і безпека. Релігійна свобода (24). С. 74–99.
 21. Щоткіна, К. (25.05.2023). Війна. Як змінилися відносини українців із Богом та церквою. URL: <https://zn.ua/ukr/war/vijna-jak-zminilija-vidnosini-ukrajintsiv-iz-bohom-ta-tserkvoju.html>

References:

1. Babynskiy, A. (2024). Resentment, Ideology And Myth: How “Holy Rus” Haunts The Russian Soul. у *The Churches and the War: Religion, Religious Diplomacy, and Russia’s aggression against Ukraine*. Lviv: Ukrainian Catholic University Press. P. 58–83.
2. Basil of Caesarea. (1962). *The Letters* (Vol. 3). (R. J. Deferrari, Trans.) Harvard University Press.
3. Eliade, M. (1987). *The Sacred and The Profane: The Nature of Religion*. 256 p.
4. Hubert, H., & Mauss, M. (1964). *Sacrifice Its Nature And Function*. The University of Chicago Press. 176 p.
5. KIIS. (20 July 2022). Dynamics of religious self-identification of the population of Ukraine: results of a telephone survey conducted on July 6–20, 2022. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=1129&page=1>
6. Otto, R. (1924). *The Idea of the Holy*. (J. W. Harvey, Trans.) England: Humphrey Milford, Oxford University Press. 228 p.
7. Papanikolaou, A. (2012). *The Mystical as Political: Democracy and Non-Radical Orthodoxy*. University of Notre Dame Press. 238 p.
8. Predko, O., & Maksymenko, I. (2023). Orthodoxy in the Face of Contemporary Challenges: The Ukrainian Context. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, 43(8), P. 19–33.
9. Tillich, P. (1958). *Dynamics of Faith*. New York: Harper & Brothers. 147 p.
10. Turenko, V. (2022). Social Mission of Orthodox Churches in the Conditions of 2022 Russian Invasion of Ukraine. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, 43(2), P. 1–16. doi:<https://doi.org/10.55221/2693-2148.2405>
11. UOC, (27.02.2022). Appeal of His Beatitude Metropolitan of Kyiv and All Ukraine Onufriy to the faithful and the citizens of Ukraine. Retrieved from: <https://news.church.ua/2022/02/27/appeal-beatitude-metropolitan-kyiv-ukraine-onufriy-faithful-citizens-ukraine/?lang=en#2023-07-03>
12. Vasin, M. (2024). Vplyv rosiiskoho vtorhennia na relihiini hromady v Ukraini. Instytut relihiinoi svobody [The impact of the Russian invasion on faith-based communities in Ukraine]. Institute for Religious Freedom. Kyiv: Pugach O. V. [in Ukrainian].
13. Hovorun, C. (2019). Politychne pravoslavia: doktryna, shcho rozdiliaie Tserkvu [Political Orthodoxy: a doctrine that divides the Church]. Kyiv: Duh I Litera [in Ukrainian].
14. Dumenko, E. (24.01.2022). Zvernennia Mytropolita Kyivskoho i vsiiei Ukrainy Epifaniia do ukrainskoho narodu [Address of Metropolitan of Kyiv and All Ukraine Epiphany to the Ukrainian people]. Retrieved from: <https://www.>

pomisna.info/uk/vsi-novyny/zvernennya-mytropolitya-kyiyvskogo-i-vsiyeyi-ukrayiny-epifaniya-do-ukrayinskogo-narodu/ [in Ukrainian].

15. Kyrou, A., & Prodromou, E. (2024). *Debaty pro spravedyvu viinu, sviashchennu viinu ta myr. u Pravoslavni pohliady na viinu* [Debates on just war, holy war, and peace. Orthodox Christian Perspectives on War]. Kyiv: Dukh I Litera [in Ukrainian].

16. Kolodnyi, A., & Fylypovych, L. (2023). *Svoboda religii v Ukraini: vyklyky v chasy rosiisko-ukrainskoi viiny* [Freedom of religion in Ukraine: challenges during the Russian-Ukrainian war]. *Philosophical thought* (1) [in Ukrainian].

17. Predko, O. (2017). *Fenomen relihiinoi viry: sensozhyttievyi vymir* [The phenomenon of religious faith: a meaningful dimension]. *Scientific works. Philosophy* [in Ukrainian].

18. OCU (07.03.2024). *Zaiava Sviashchenoho Synodu Pravoslavnoi Tserkvy Ukrainy shchodo zakhystu relihiinoi svobody ta protydii vykorystanniu relihiinykh instytuttsii rosiiskoiu derzhavoiu-ahresorom* [Statement of the Holy Synod of the Orthodox Church of Ukraine regarding the protection of religious freedom and opposition to the use of religious institutions by the Russian aggressor state]. Retrieved from: <https://www.pomisna.info/uk/vsi-novyny/zayava-svyashhennogo-synodu-pravoslavnoyi-tserkvy-ukrayiny-shhodo-zahystu-religijnoyi-svobody-ta-protydii-vykorystanniu-religijnyh-instytuttsij-rosijskoyu-derzhavoyu-agresorom/> [in Ukrainian].

19. UOC (28.03.2024). *Zaklyky do znyshchennia Ukrainy ta vypravdattia viiskovoi ahresii nespivstavni z yevanhelskym vchenniam* [Calls for the destruction of Ukraine and the justification of military aggression are incomparable to evangelical teaching. Information Department of the UOC]. Retrieved from: <https://news.church.ua/2024/03/28/zaklyki-znishhennya-ukrajini-ta-vipravdannya-vijskovoji-agresiji-nespivstavni-z-jevangelskim-vchennyam-zayava-vzczupc/#2024-05-11> [in Ukrainian].

20. Fylypovych, L. (2020). *Pytannia i rekomendatsii, shcho stosuiutsia svobody religii abo perekonan i bezpeka* [Issues and recommendations relating to freedom of religion or belief and security]. *Religious Freedom* (24). p. 74–99. [in Ukrainian].

21. Shchotkina, K. (25.05.2023). *Viina. Yak zminylysia vidnosyny ukraintsiv iz Bohom ta tserkvoiu* [War. How the relationship of Ukrainians with God and the church has changed]. Retrieved from: <https://zn.ua/ukr/war/vijna-jak-zminilisja-vidnosini-ukrajintsiv-iz-bohom-ta-tserkvoju.html> [in Ukrainian].